

ment, desgràcia, desgraciar, desgraciat, desgraciadament, disgraciós, engraciar, regraciar, regraciament, regraciatori, regraciable, regraciador, gratabous.

Gratabous, V. *grat*

GRATAR, del germànic, probablement del francic *KRATTŌN id., cf. a-al. ant. *krazzōn*, al. *kratzen*, danès *kratte*, suec *kratta* id., noruec *krat* 'raspatures', 'deixies'. □ 1.^a doc.: fi S. XIV.

«Almenys lo cors - no podets denejar / que no puda -, mayos que dir no volria, / per lo grant cant - qui-us fa tots temps suar, / e, *gratant-vós - gratella ve mant dia!*», Jacme Marc VI, 94 (p. 43). «Yo no crec que en paradís ne entràs alguna per sos mèrits en temps de nostres bevavis, ne encara en lo nostro n'i pusque alguna entrar; car primerament corbs blancs nexeran que a nostres succèssors de honrar-ne alguna sia necessari de entrar en fantasia; e per açò las petjadas de aquelles qui han seguida la Reyna dels àngels són cobertas, e las nostres fembres de *gratar* lo camí no curan, e volrian ya que fos a elles ensenyat», NFranch (*Corbatxo*, BDLC XVII, 65). «Menge sens fam e *grat-me* sens pruir», Jordi de Sant Jordi IX; «yo forçaré la mia mala calitat e fer-t'e de mon consell, però ab tot açò yo-n vull saber millor la veritat. — Senyor, no façau —dix lo Philosoph— que a vegades les parets tenen orelles, e açò no vullau dar a sentir a negú, car dien en Calàbria que *molt parlar nou e molt gratar cou*», JoMartorell (Ag. I, 357).

Continuà en ús constant després de l'E. Mj., en els segles baixos: «Ya direu a n'En Gustí - si té cabras se las *grati*: / pistolas tinc al sarró - y la daga per fermansa!» en un romanç de bandolers, MilàF (*Romllo*, 434); «quant nos volem recordar de alguna cosa, nos *gratam* lo cap, y és ---», OPou (*ThPu*, 282). Gest, en efecte, molt dels vells pagesos catalans: «Quan l'avi Lluc tingué de pagar la seva part, preguntà quant era. —Trenta-sis pessetes —li digueren. —No porto pas tanta diners digué l'avi *gratant-se* la orella», Argullol (*La guerra*, 121); «Vicens desconcertat, tot *gratant-se* l'clatell, com qui s'aparia la manta, se'l va guaytar de reüll y tirà avant sens dir res més», F. P. Briz (*Lo coronel d'Anjou*, 12).

En efecte continua essent d'ús general a la major part del territori: des del català central irradiant en tots sentits: des de Bna. fins al cim més alt del Pallars: *gratá la pèl* a Tavascan (1934); a Mallorca: «qui *grata*, qualche pic s'ençata», «tant *grata* la cabra, que malament jeu» dites proverbials mallorquines; eiv. («*gratà*: escarbar, rascar, excavar», PzCabr.). Solament sembla haver-se esvanit en val., i encara allà arriba almenys fins a nivell de CastdPna., car a les Useres em protestaren (1961) que ells se n'han servit sempre, i no fan com la gent de la capital valenciana que el substitueix per *řaskár*. Altrament és sabut que en la resta del domini estan en ús tots dos verbs, però amb matís diferent (veg. Dfa.). «Què *grates* per aquests margs? —Un xic de menjar per les cabres», Bosch de la Tri. (*Lena*, 22). «L'home al veure'l s'aixecà, des-

fermà un cavall qu'estona <ha> que *gratava* a terra ---», Genís Ag. (*Mercè de Bellamata*, 1878, 202).

DERIV.: *Grata*. *Gratada*. *Gratador*. *Gratadura*. *Gratall*, *gratallós*. *Gratament*. *Gratat*, *gratallós*. *Gratella* 5 'sarna' [c. 1300, A. de Vilanova; doc. de 1308]: «jas-sia que é'l per raó de malaltia de *grate*<l>la que à ---» escrivia el nostre ambaixador Bernat de Sarrià, després de veure Carles d'Anjou a Nàpols, mentre que el mateix Carles escrivia aquell mateix anys 1308 des de 10 Marsella «quamvis multa *scabie* affligamur», Finke (*Acta Ar.* III, 177); veg. supra JMarc; «e-ls dies del mes --- qui-s sagnarà lo setè, exirà *gratella* e sarn' al cors, e haurà gran infermetat en sí e grant calentura», Manescalia del P. Batllori (AORBB v, 218); avui mall. 15 i eiv. [«picazón», PzCabr.], amb variant cerd. *gratilla* [Eiximenis]; *gratellós* [1502] o *gratillós*. *Gratera*. *Gratitja*.

Grator (<-aó?). *Gratulós*. *Gratusa* [1298]: «no aus fer draps de pessols, ni de borrel<l>ós, ni de borra, ni de repel, ni de *gratusa*, ni de lana tailada --- e-ls dits lanatges» [RLR v, 96]; «que null hom no guos mesclar, ço és assaber, borra, reepel, pèl de cabrit, peçols, borrelons ne *gratusa* de pellicer ab neguna lana», doc. val. de 1322 (DBal.); i eina de pellisser o escloper 25 [1413, DAg.]; per a la formació i formes gallo-romàniques [fr. ant. *gratuise*, -use, S. XIV etc.], veg. DCEC (ENGATUSAR II, 28237ss. i nota 2): no té fonament la grafia i pronúncia *gratussa* suposada per AlcM (més enllà dels Pirineus, on és més viu encara, té sonora per tot, fins a les altes valls de Bigorra (Arrens *gratúza* «étrille», Lotte Paret, 36).

Gratollar (i *gratullat*), *gratolla*. *Gratonar*; *gratonejar*; *gratonell* 'espècie de cranc més petit que una cabra': «havia devorat --- dos o tres franquets que tenien mil gustos, i fins un *gratonell* de bona mida, pescat d'una grapada certera, quan s'esmunyia, delerós, entre el pedreguer», Víctor Català (*Lenin*, O. C., 980; de nou p. 992 i un altre d'ella en AlcM); Plaia en dona detalls (com a semblant al *cabrot*) en *Proa* de 40 Palamós (jul. 1960, 8-9). *Gratussar*, -ussejar. *Gratinar* < fr. *gratiner*. *Esgratinar*, més aviat *esgratinyar*: «com si enrahonés ab les rajoles qu'*esgratinyava*», Pons Mass. (*Colla del C.* XIV, p. 197); *esgratinyadura*, -nyaire, -yament; menys corrents *agratinyar* i *esgratinyar*: «les íntimes complacéncies que he sentides *esgratinyant* en lo calaix de sastre dels records de ma primera juvenesa, aquestes no me les quitaran pas», MtnVayreda (*Carlinada*, pròleg, p. 12).

CPT.: *Gratabuixes* o *-tibuixes*: potser d'origen gallo-romànic: fr. (*gratte-boesse*) o oc. (amb *grataboissa*, PDPF i mod. *grato-bouiso*, *grato-bouissà*, TdF), resultant d'un encreuament de *gratar* amb l'antic *deboixar* ('esculpir', veg. DIBUIXAR) oc. *deboissar*, fr. ant. *deboissier*, arag. ant. *grataboxa*, segurament manllevat del català, ja en inv. de 1406 (DCEC II, 774a42). *Gratacels* [ja s'usava c. 1925 en cat.; Dfa.], calc de l'angl. *sky-scra- per*. *Gratacul* o més aviat *grataculs* («fruit del barjàs», mena d'arg, Fillols de Canigó, 1960) «*gratacul*: cert arbust carregat de punxes, *genista hispanica* o *alys- sum spinosum*», Aràbia, Tort. i Rib. d'Ebre,